

Події 1917 р. у Криму

1. До якого адміністративно-територіального утворення Російської імперії входив Крим станом на 1914 р.? 2. Як Крим опинився у складі Російської імперії? 3. Якими були особливості кримськотатарського національного руху в другій половині XIX ст.?

1. Крим напередодні важливих змін.

Станом на 1917 р. Кримський півострів був однією із двох частин Таврійської губернії, разом із материковою Північною Таврією. Населення Таврійської губернії на середину 1916 р. становило понад 2 млн осіб, де проживало до 34 національностей. Із них 35 % становили татари, 33 % — росіяни, 11,8 % — українці. Кількість кримськотатарського народу унаслідок цілеспрямованої політики російської влади за 130 років її панування (1783—1917 рр.) скоротилася з 4 млн до 150 тис. осіб.

У роки Першої світової війни Крим став прифронтовою зоною. Півострів був важливою базою для постачання російської армії, що діяла на турецькому фронті. Звідси на фронт морем перевозили техніку й війська, а в містах Криму розміщувалися численні госпіталі. Значну кількість населення півострова було мобілізовано й відправлено на фронт. Значно скоротилися посівні площі на селі й закрилося чимало підприємств, обсяги торгівлі суттєво впали. Це призвело до зростання невдоволення серед населення Криму.

2. Крим на початковому етапі революції.

Звістка про повалення самодержавства активізувала суспільно-політичне життя півострова. Найбільш численною і впливовою була загальноросійська партія есерів. Більшовики не відігравали тут помітної ролі: у Криму їх налічувалося не більше двох-трьох десятків осіб. Серед українських партій були популярними українські есери. Існувало два первинні осередки УСДРП.

Серед національних рухів найвпливовішою силою був кримськотатарський. У березні 1917 р. в Сімферополі відбулися загальні збори мусульман Криму за участю близько 2 тис. осіб. Вони обрали Тимчасовий кримсько-мусульманський виконавчий комітет (Мусвиконком) на чолі з муфтієм Челебі Челебієвим (Номаном Челебіджі-ханом).

Муфтії — титул представника вищого мусульманського духовенства, що має право роз'яснювати спірні богословсько-юридичні питання.

Челебі Челебієв — один з організаторів першого курултаю, перший голова уряду проголошеної в 1917 р. Кримської Народної Республіки, перший муфтії мусульман Криму, Литви, Польщі й Білорусії

Мусвиконком не прагнув стати владним органом. Його головним завданням, за висловом одного з організаторів, було «неухильне прагнення організації демократичних кримськотатарських мас, прагнення впровадження серед них свідомого і відданого ставлення до ідей загальноросійської та, зокрема, кримськотатарської революції, прагнення стати в усіх проявах кримськотатарського життя центром не директивним і керівним, а регулюючим і контролюючим».

Навесні-влітку 1917 р. сформувалася Національна (Народна) партія — Міллі Фірка. Поява першої кримськотатарської політичної партії стала проявом політизації національного руху. У ній існувало дві течії — прибічників автономії Криму й тих, хто прагнув відновлення незалежної кримськотатарської держави. Партія виступала за скликання парламенту й проголошення Кримської Народної Республіки. Найбільш відомими діячами кримськотатарського національного руху в цей час стали Челебі Челебієв та Джафер Сейдамет.

У березні 1917 р. в Криму почали виникати ради робітничих і солдатських депутатів. Керували ними популярні загальноросійські партії, як правило, меншовики та есери. Однак представники Мусвиконкому не могли увійти до них, оскільки ради формувалися з робітників, солдатів та матросів.

Так само як УЦР проводила «українізацію» військових підрозділів, де переважали українці, Мусвиконком домогся повернення з фронту кількох кримськотатарських військових частин. Влітку 1917 р. за дозволом Тимчасового уряду виникли перші татарські військові формування, так звані ескадрони.

У липні 1917 р. Мусвиконком відправив делегацію до Києва для врегулювання відносин з УЦР. У доповідній записці було висловлено прохання підтримати встановлення в Криму татарської автономії та бажання приєднати територію півострова до України. Генеральний Секретаріат визнав небажаним порушувати це питання перед Тимчасовим урядом до вирішення питання про територіальну автономію для України.

Джафер Сейдамет — кримськотатарський письменник, громадський діяч, один із лідерів та ідеологів національно-визвольного руху кримських татар

УЦР намагалася сприяти українському руху в Криму. За її підтримки з березня 1917 р. у Севастополі діяла Українська громада, що вела просвітницько-агітаційну роботу серед моряків-українців Чорноморського флоту. Коли УЦР проголосила створення УНР, Крим не було включено до її складу. Це обумовлювалося позицією керівників Центральної Ради, що до УНР входять ті землі, де українці є більшістю серед місцевого населення.

3. Скликання курултаю та проголошення Кримської Народної Республіки.

Мусвиконком не визнав більшовицького перевороту в Петрограді. Його члени виступили за створення на півострові демократичної республіки, вільної від більшовицького впливу. У листопаді 1917 р. було проведено вибори до курултаю — Установчих зборів кримських татар.

12 грудня курултай проголосив створення Кримської Народної Республіки (КНР), прийняв її Конституцію та оголосив себе Кримським національним парламентом (до скликання Всеукраїнських Установчих зборів). Він також сформував національний уряд (Директорію), який очолив Челебі Челебієв. Так виникла перша у світі мусульманська республіка.

УЦР визнала проголошення КНР як реалізацію прагнень основного суб'єкта самовизначення Криму — кримськотатарського народу.

Реально взяти до своїх рук владу на півострові уряд КНР не зміг. Влада в Криму після більшовицького перевороту в Петрограді перейшла до новоствореної Ради народних представників — «тимчасового вищого органу губернської влади». Представники кримських татар й українського населення півострова в її складі становили меншість. Тому під тиском більшості російських депутатів Рада народних представників висловилася за збереження Криму у складі Росії, проігнорувавши пропозиції про створення Кримської республіки.

4. Встановлення влади більшовиків у Криму.

Більшовицька РНК Росії не хотіла визнавати жодної влади над Кримом, крім своєї. За її вказівкою в ніч на 16 грудня 1917 р. кримські більшовики здійснили заколот у Севастополі. Вони розігнали міську раду робітничих, матроських і солдатських депутатів й утворили військово-революційний комітет, який став організатором захоплення влади в інших містах півострова.

Таким чином, у Криму склалося протистояння трьох сил, що претендували на владу,— кримськотатарської Директорії, Ради народних представників та Військово-революційного комітету більшовиків.

Висновки. Перша світова війна негативно вплинула на життя в Криму і призвела до зростання невдоволення його населення.

- На початковому етапі Російської революції 1917 р. на півострові активізувався кримськотатарський національний рух.
- Поява курултаю і проголошення ним Кримської Народної Республіки відображали спроби кримськотатарського руху реалізувати свої програмові ідеї. Кримська республіка стала одним із перших у світі проектів демократичної республіки серед мусульманського населення.
- Встановлення більшовицької влади стало відображенням намірів кримських більшовиків зробити півострів складовою радянської Росії.

Запитання та завдання

1. Представники скількох національностей населяли Крим станом на середину 1916 р.? 2. Як виник Мусвиконком? 3. Хто такий муфтій? 4. Як називався татарський національний уряд? 5. Що таке Рада народних представників?

6. Якими були особливості становища Криму напередодні подій 1917 р.? 7. Охарактеризуйте події в Криму на початковому етапі Російської революції 1917 р. 8. Як відбулося виникнення курултаю та Кримської Народної Республіки? 9. Порівняйте, як здійснювалося встановлення більшовицького режиму в УНР та Криму.

10. Складіть розгорнутий план на тему «Події 1917 р. в Криму». 11. Об'єднайтеся в малі групи й обговоріть питання: якими були здобутки і прорахунки кримськотатарського національного руху на півострові в 1917 р.

12. Дж. Сейдамет писав у своїх спогадах: «Ми уважно відстежували структурування національного руху України, заснування Центральної Ради, дії українців по реалізації територіальної автономії і, нарешті, створення національного уряду. Анархія, що підступала звідусіль, наочно доводила безпідставність наших намірів зберегти свою країну на договірній основі з росіянами, із російськими органами влади, — це поставило нас перед необхідністю більш ретельного вивчення національного руху українців». Поясніть, як ви розумієте слова автора. На підставі яких фактів, на вашу думку, він робить висновок про безпідставність намірів домовитися з російською владою й доцільність вивчення досвіду українців?